

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga LV-1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

5.10.2009. Nr.1-5/254
Uz 08.09.2009. Nr.1-04/551-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesim Kasparam Balodim**
Jura Alunāna ielā 1, Rīgā, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2009-46-01

2009.gada 14.septembrī Tiesībsarga birojā saņemts Jūsu lēmums atzīt Latvijas Republikas tiesībsargu (turpmāk – Tiesībsargs) par pieaicināto personu lietā Nr.2009-46-01 un pieaicināt izteikt viedokli par jautājumiem, kam varētu būt nozīme šīs lietas izskatīšanā.

Ievērojot Tiesībsarga likumā noteikto Tiesībsarga kompetenci, sniedzu Jums šādu viedokli par Černobiļas atomelektrostacijas avārijas seku likvidēšanas dalībnieku un Černobiļas atomelektrostacijas avārijas rezultātā cietušo personu sociālās aizsardzības likuma (turpmāk – Likums) pārejas noteikumu 1.punkta pirmā teikuma (turpmāk – apstrīdētā norma) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91.pantam.

[1] Apstrīdētā norma noteic, ka invaliditātes pensijas un apgādnieka zaudējuma pensijas, kas piešķirtas līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai un aprēķinātas kaitējuma atlīdzības apmērā, saskaņā ar šo likumu pārrēķinātas netiek, izņemot gadījumu, kad personai, kurai piešķirta invaliditātes pensija kaitējuma atlīdzības apmērā, mainās darbspēju zaudējuma pakāpe (procentos) vai invaliditātes smaguma pakāpe.

Pieteikuma iesniedzēji pauž nostāju, ka apstrīdētā norma neatbilst tiesiskās vienlīdzības principam.

Atkarībā no invaliditātes pensijas piešķiršanas laika, apstrīdētā norma noteic ierobežotu pensijas pārrēķināšanu. Tādējādi apstrīdētā norma analizējama Satversmes 91.panta pirmā teikuma kontekstā.

Satversmes 91.pants noteic, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Tiesiskās vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas

normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.¹

Lai noteiktu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. pantam, jānoskaidro, vai:

- personas ir vienādos un salīdzināmos apstākļos;
- apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi;
- atšķirīgajai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.²

[2] Līdz Likuma spēkā stāšanās brīdim, 1999.gada 31.decembrim, Černobiļas atomelektrostacijas avārijas rezultātā cietušo personu sociālo aizsardzību regulēja Augstākās padomes 1991.gada 15.maija lēmums „Par pasākumiem, kas veicami, lai uzlabotu Černobiļas AES avārijas rezultātā cietušo Latvijas Republikas iedzīvotāju sociālo stāvokli”. Atbilstoši minētajam lēmumam personām, kuru invaliditāte saistīta ar Černobiļas atomelektrostacijas avāriju, invaliditātes pensija bija aprēķināma atbilstoši noteikumiem, kas paredz atlīdzības saņemšanu par nodarīto kaitējumu. Rezultātā persona atbilstoši šim regulējumam saņem invaliditātes pensiju kaitējuma atlīdzības apmērā.

Likums, kurš stājās spēkā 2000.gada 1.janvārī, noteic, ka personām, kurām invaliditāte vai darbspēju zaudējums saistīts ar Černobiļas atomelektrostacijas avāriju, invaliditātes pensiju aprēķina saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām”, bet kaitējuma atlīdzību aprēķina tādā pašā kārtībā kā kaitējuma atlīdzību personām, kuras līdz 1997.gada 1.janvārim cietušas nelaiemes gadījumā darbā – saskaņā ar Ministru kabineta 2001.gada 23.augusta noteikumiem Nr.378 „Darbā nodarītā kaitējuma atlīdzības aprēķināšanas, finansēšanas un izmaksas kārtība”. Tādējādi saskaņā ar šo regulējumu persona saņem kaitējuma atlīdzību un invaliditātes pensiju.

Saskaņā ar apstrīdēto normu invaliditātes pensijas un apgādnieka zaudējuma pensijas, kas piešķirtas līdz Likuma spēkā stāšanās dienai un aprēķinātas kaitējuma atlīdzības apmērā, atbilstoši Likumam pārrēķinātas netiek, izņemot gadījumu, kad personai, kurai piešķirta invaliditātes pensija kaitējuma atlīdzības apmērā, mainās darbspēju zaudējuma pakāpe (procentos) vai invaliditātes smaguma pakāpe.

Gan tās personas, kurām piešķirta invaliditātes pensija kaitējuma atlīdzības apmērā pirms Likuma spēkā stāšanās, gan tās personas, kurām kaitējuma atlīdzības un invaliditātes pensija piešķirta atbilstoši Likumam vieno kopējs apstākļi – darbspēju zaudējums un invaliditāte Černobiļas atomelektrostacijas avārijas seku likvidēšanas vai šīs avārijas rezultātā. Tādējādi šīs personas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Ar ierobežojumu pārrēķināt invaliditātes pensiju atbilstoši Likumam apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret tām Černobiļas atomelektrostacijas avārijas rezultātā cietušajām personām, kurām invaliditātes pensija piešķirta līdz

¹ Satversmes tiesas 2006.gada 11.decembra sprieduma lietā Nr.2006-10-03 17.punkts. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2006-10-03.rtf>

² Satversmes tiesas 2006.gada 8.novembra sprieduma Nr. 2006-04-01 secinājumu daļas 3.punkts. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2006-04-01.rtf>

1999.gada 31.decembrim, un kurām darbspēju zaudējuma pakāpe (procentos) vai invaliditātes smaguma pakāpe kopš Likuma spēkā stāšanās brīža nemainās.

[3] Saeimas atbildes rakstā norādīts, ka apstrīdētās normas mērķis bija aizsargāt to personu tiesisko paļāvību, kurām invaliditātes pensija bija piešķirta pirms Likuma spēkā stāšanās. Ņemot vērā apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī esošo situāciju, šādas normas neiekļaušana Likumā Černobiļas atomelektrostacijas avārijas seku likvidēšanas dalībniekiem un cietušajiem, kuriem jau bija piešķirta invaliditātes pensija, būtiski samazinātos šīs pensijas apmērs.

Tādējādi apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis.

[4] Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst samērīguma principam, pirmām kārtām noskaidrojams, vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīma mērķa sasniegšanai.³

Saskaņā ar apstrīdēto normu, pensija pārrēķināma saskaņā ar Likumu vienīgi personām, kurām mainās darbspēju zaudējuma pakāpe (procentos) vai invaliditātes smaguma pakāpe. Pārējiem invaliditātes pensijas kaitējuma atlīdzības apmērā saņēmējiem šādu tiesību nav. Kā jau tika minēts, apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī tas aizsargāja šo personu intereses. Vienlaikus jāņem vērā, ka kopš normas pieņemšanas apstākļi ir mainījušies.

Viens no rādītājiem, kas tiek ņemts vērā, pārrēķinot invaliditātes pensiju saskaņā ar apstrīdēto normu, ir Centrālās statistikas pārvaldes aprēķinātā mēneša vidējā bruto darba samaksa sabiedriskajā sektorā strādājošajiem par iepriekšējo ceturksni. Tas ir rādītājs, kas līdz 2008.gadam nepārtraukti palielinājās. Tādējādi starp rādītājiem 2000. un 2009.gadā ir ievērojama atšķirība, kaut arī 2009.gadā šis rādītājs ir samazinājies. Kā norādīts Saeimas atbildes rakstā, vidējā bruto darba samaksa sabiedriskajā sektorā strādājošajiem 1999.gadā bija 169 lati, bet 2009.gada martā 515 lati.

Pārrēķinot invaliditātes pensiju saskaņā ar apstrīdēto normu, minētais rādītājs tiek ņemts vērā neatkarīgi no tā, vai darbspēju zaudējuma pakāpe (procentos) vai invaliditātes smaguma pakāpe paaugstinās vai samazinās. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra apstiprina, ka minēto apstākļu rezultātā rodas situācijas, kad pie zemākiem darbspēju zaudējuma procentiem invaliditātes pensijas apmērs ir lielāks nekā gadījumā, ja darbspēju zaudējuma procents personai vairāku gadu garumā paliek nemainīgs.⁴

Tiesībsarga birojā ir saņemtas vairākas privātpersonu sūdzības par to, ka apstrīdētās normas piemērošanas rezultātā smagākas invaliditātes gadījumā ar lielākiem darbspēju zaudējuma procentiem tiek saņemta mazāka apmēra invaliditātes pensija nekā personām, kurām saskaņā ar apstrīdēto normu tiek pārrēķināta invaliditātes pensija saistībā ar darbspēju zaudējuma pakāpes vai invaliditātes smaguma maiņu. Uzskatu, ka tas ir pretrunā apstrīdētās normas mērķim un kopējam Likuma mērķim.

³ Satversmes tiesas 2002.gada 19.marta sprieduma Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1.punkts. <http://www.satv.tiesas.gov.lv/upload/2001-12-01.rtf>

⁴ Skat. pievienoto 2007.gada 7.novembra Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras vēstuli

Likuma mērķis ir noteikt sociālās garantijas no Černobiļas atomelektrostacijas avārijas cietušajām personām, līdz ar to šis mērķis saskaņā ar taisnīguma principu uzliek par pienākumu kompensēt šīm personām nodarīto kaitējumu atkarībā no šā kaitējuma smaguma – jo lielāks kaitējums, jo apjomīgākas sociālās garantijas. Turpretim Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras norādītā informācija un privātpersonu sūdzības norāda, ka apstrīdētās normas rezultātā dažkārt pie lielāka kaitējuma ir mazāka atlīdzība nekā pie mazāka kaitējuma. Secināms, ka apstrīdētā norma vairs neaizsargā to personu tiesības, kurām invaliditātes pensija kaitējuma atlīdzības apmērā piešķirta līdz Likuma spēkā stāšanās brīdim, un kurām darbspēju zaudējuma pakāpe (procentos) vai invaliditātes smaguma pakāpe kopš Likuma spēkā stāšanās brīža nemainās.

[5] Saeimas atbildes rakstā norādīts, ka pēc VSAA sniegtajiem 2009.gada jūlija datiem kopējais to invaliditātes pensiju saņēmēju skaits, kuriem invaliditāte iestājusies Černobiļas atomelektrostacijas avārijas rezultātā, ir 2750 personas, bet vidējais pensijas apmērs ir 171,01 latu. No šiem invaliditātes pensijas saņēmējiem 1905 ir personas, kuriem invaliditātes pensija piešķirta līdz Likuma spēkā stāšanās brīdim un tās vidējais apmērs ir 205,31 lats. Saeima uzskata, ka šie VSAA dati lielā mērā izslēdz pieteikuma iesniedzēja pausto, ka šobrīd piešķirtās invaliditātes pensijas būtu lielākas nekā tās pensijas, kas piešķirtas līdz Likuma spēkā stāšanās dienai un netiek pārrēķinātas.

Šim Saeimas viedoklim nevar piekrist vairāku apstākļu dēļ: pirmkārt, kā Tiesībsargu ir informējusi Labklājības ministrija, līdz 2000.gadam invaliditāte tika noteikta smagāk cietušajām personām, no kuriem vairāk nekā pusei tika noteikta II invaliditātes grupa, tai skaitā daudzām personām invaliditāte tika noteikta uz mūžu.⁵ Tādējādi secināms, ka salīdzinoši lielāka apmēra invaliditātes pensija piešķirta līdz Likuma spēkā stāšanās brīdim tā apstākļa rezultātā, ka invaliditātes pensija tika piešķirta personām ar smagāku invaliditāti. Otrkārt, apstrīdētās normas izvērtēšanai būtisks ir apstākļi, ka invaliditātes pensijas apmērs nav proporcionāls invaliditātes smagumam, nevis rādītāji par vidējās pensijas apmēru.

[6] Tiesībsargs jau 2008.gada 23.maijā nosūtīja Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai un Labklājības ministrijai viedokli, kurā norādīja uz trūkumiem apstrīdētajā normā, kas nesamērīgi ierobežo atsevišķu Černobiļas atomelektrostacijas avārijas rezultātā cietušo personu tiesības.

Pielikumā pievienotas Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras 2007.gada 7.novembra vēstules un Labklājības ministrijas 2007.gada 14.novembra vēstules kopijas.

Nemot vērā minēto, secinu, ka apstrīdētā norma šobrīd neaizsargā to Černobiļas atomelektrostacijas avārijā cietušo personu intereses, kurām invaliditātes pensija piešķirta līdz Likuma spēkā stāšanās brīdim. Tādējādi uzskatu, ka šajā gadījumā likumdevēja lietotie līdzekļi vairs nav piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai, un līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam un Satversmes 91.pantam.

⁵ Skat. pievienoto Labklājības ministrijas 2007.gada 14.novembra vēstules Nr.S-18.3-02/4068 Tiesībsargam kopiju.

- Pielikumā: 1. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras 2007.gada 7.novembra vēstules Nr.01-8/NA/5741 kopija uz 2 lapām.
2. Labklājības ministrijas 2007.gada 14.novembra vēstules Nr.S-18.3-02/4068 kopija uz 3lapām.

Ar cieņu
Tiesībsargs

R.Apsītis

Zariņa 67686768